

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГУМАНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сутула В. О.¹, Шутєєв В. В.¹, Ковальов В. Г.²

¹Харківська державна академія фізичної культури (Україна)

²Федеральний державний бюджетний освітній заклад вищої професійної освіти
«Курський державний університет» (Росія)

Анотація. Проаналізовано особливості гуманізації та гуманітаризації вищої освіти. Виділена роль фізичної культури в цьому процесі. Підтверджено, що гуманізація вищої освіти повинна передбачати гармонізацію в розвитку особистості студентів. Показано, що гуманітаризацію вищої освіти підтримують лише 19,7 % студентів. Доведено, що переважна більшість студентів усвідомлюють, що фізична культура особистості являється необхідним елементом загальної культури людини. Показано, що за час навчання у виші лише у 25,0 % студентів підвищується інтерес до фізичної культури.

Ключові слова: особистість, гуманізація, гуманітаризація, мотивація, фізична культура, фізичне виховання, навчальна дисципліна, фізична культура особистості.

© Сутула В. О., Шутєєв В. В., Ковальов В. Г., 2013

Аннотація. Сутула В. А., Шутеев В. В., Ковалев В. Г. *Проблемы гуманизации высшего образования. Проанализированы особенности гуманизации и гуманитаризации высшего образования. Выделена роль физической культуры в этом процессе. Подтверждено, что гуманизация высшего образования должна предусматривать гармонизацию в развитии личности студентов. Показано, что гуманитаризацию высшего образования поддерживают только 19,7 % студентов. Доказано, что подавляющее большинство студентов осознают, что физическая культура личности является необходимым элементом общей культуры человека. Показано, что за время обучения в вузе только у 25,0 % студентов повышается интерес к физической культуре.*

Ключевые слова: личность, гуманизация, гуманитаризация, мотивация, физическая культура, физическое воспитание, учебная дисциплина, физическая культура личности.

Abstract. Sutula V., Shuteev V., Kovalev V. *Problems of humanizing of higher education. The features of liberalization and humanization of higher education. Highlighted the role of physical education in the process. It is confirmed that the humanization of higher education should include harmonization in the development of personality of students. It is shown that higher education humanization support only 19,7 % of students. It is proved that the vast majority of students are aware that physical education is an essential element of general human culture. It is shown that during training in high school only 25,0 % of students is growing interest in physical fitness.*

Key words: personality, humanizing, gumanitarizaciya, motivation, physical culture, physical education, educational discipline, physical culture of personality.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах глобалізації суспільних процесів розвиток сучасного соціуму характеризується зміною самої парадигми людського прогресу, сутність якого стає розвиток особистості, її культурного і професійного потенціалу [2]. Під впливом цих процесів змінюється і система вищої освіти [4]. Так, у ряді розвинених країн впроваджені національні проекти розвитку освіти: «Освіта американців для XXI століття» (США), «Освіта майбутнього» (Франція), «Модель освіти для XXI століття» (Японія) та ін. [1]. Аналогічна державна програма «Освіта» («Україна XXI століття») прийнята й в Україні. Вона передбачає розвиток освітнього простору країни в напрямку його гуманізації та демократизації, утвердження в ньому пріоритету загальнолюдських цінностей (І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, С. Ніколаєнко, В. Рибалко, О. Романовський, І. Вакарчук, Л. Рижак та ін.) та ідей Болонського процесу [5]. Одним із стратегічних напрямів цього процесу є розширення спектру соціально-гуманітарних дисциплін, які вивчаються студентами непрофільних вищих навчальних закладів, та подолання технократичних підходів до підготовки фахівців, що являлось до останнього часу домінуючою лінією в організації навчального процесу у вишах. Очевидно, що гуманізація вищої освіти повинна бути спрямована в першу чергу на створення у вищому навчальному закладі умов для повноцінної самореалізації студентів, для засвоєння ними суспільних цінностей, для утвердження їх як особистостей. У цьому процесі на перше місце виходить особистість викладачів, їх творчий підхід до викладання, їх сприйняття сутності гуманістичних ідей та їх усвідомлення виняткової важливості й цінності розвитку людини як особистості.

Важливим напрямом гуманізації вищої освіти являється не тільки розширення спектру дисциплін гуманітарного спрямування, а й удосконалення змісту навчальних дисциплін, педагогічних технологій, методів і засобів навчання та виховання, які уже використовуються у вищій школі. Особливо це стосується дисципліни «Фізичне виховання», яка по своїй природній сутності має гуманістичний людинотворчий характер. Більше того, «Фізичне виховання», як навчальна дисципліна, викладається у всіх без винятку вищих навчальних закладах. Вона спрямована на оволодіння студентами знаннями, уміннями й навичками щодо управління фізичним розвитком людини, різновидами рухової активності, з метою навчання і виховання особистості в дусі відповідального став-

лення до власного здоров'я і здоров'я оточення [3]. Тобто, фізичне виховання у сфері освіти спрямоване в першу чергу на забезпечення необхідного рівня фізичного здоров'я студентської молоді та на формування у них особистісної фізичної культури. Незважаючи на широкий спектр наукових досліджень, в яких висвітлюються різні аспекти педагогічного процесу, спрямованого на формування особистісної фізичної культури у студентської молоді (А. Буздов, Н. Візітей, М. Віленський, Л. Лубишева, В. Маркова, Н. Ніколаєв, А. Приходько, Н. Троценко, Н. Хакунов, В. Сутула та ін.), до цього часу все ще залишається невирішеною існуюча суперечність між суспільною потребою в здоровій фізично підготовленій молоді й неможливістю задовольнити цю потребу традиційними засобами фізичного виховання, які використовуються у вищій школі. Отже, дослідження, спрямовані на з'ясування різних аспектів гуманізації вищої освіти та місця у цьому процесі фізичної культури, являються актуальними і мають практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проводиться в рамках реалізації комплексного наукового проекту на 2013–2014 р. «Теоретико-методологічні засади формування особистісної фізичної культури у дітей і молоді як основи їх здоров'я» (номер державної реєстрації 0113U001205).

Мета статті: розкрити фактори, що впливають на розуміння студентами сутності гуманізації вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. Дослідити мотиваційні чинники, що впливають на вибір молоді вишу для навчання.
2. Оцінити розуміння студентами вищих навчальних закладів різного профілю сутності гуманізації вищої освіти.
3. Визначити їх ставлення до фізичної культури.

Методи дослідження та організація дослідження. Для вирішення поставлених завдань було проведено соціологічне дослідження. У ньому приймали участь студенти Харківської державної академії фізичної культури (ХДАФК) (n=236), Національного технічного університету «ХПІ» (n=173), Національного технічного університету «ХІРЕ» (n=214) та Федерального державного бюджетного освітнього закладу вищої професійної освіти «Курський державний університет» (КДУ) (n=178). У ході дослідження використовувалась анкета змішаного типу.

Виклад основного матеріалу. Основні результати дослідження представлені в табл. 1, 2. Вони свід-

чать про те, що для більшості студентів визначальним фактором вибору для навчання вищого навчального закладу є можливість отримати престижну професію (28,9 % по усій вибірці) (табл. 1, питання 1). При чому даний показник значно вищий у студентів, які навчаються в ХПІ (38,3 %) ХІРЕ (33,9 %) та ХДАФК (31,8 %), по відношенню до студентів КДУ (17,5 %). Для студентів ХІРЕ (45,4 %) та КДУ (47,5 %) домінуючим чинником вибору вишу є його престижність. Значно нижчі аналогічні показники зафіксовані у відповідях студентів ХДАФК та ХПІ, відповідно 10,7 і 3,6 %. Останній результат носить достатньо об'єктивний характер. Це обумовлено тим, що соціологічне дослідження проводилось на двох факультетах, при цьому відповіді студентів практично співпадають (МШ – 0,0 %, ІФ – 3,6 %). Для значної частини студентства суттєвим фактором, який обумовив їх вибір вищого навчального закладу, слугують поради рідних та друзів (13,2 % по усій вибірці), а також випадкові обставини (19,2 % по усій вибірці). Останній фактор, як свідчать результати опитування, найбільш значимий для студентів ХПІ (31,6 %).

Вибір студентами спеціальності, як свідчать результати опитування (табл. 1, питання 2), визначається в першу чергу її престижністю, що підтвердили 56,5 % опитаних студентів, які навчаються в КДУ, 48,2 % студентів ХІРЕ, 57,2 % студентів ХДАФК, 28,5 % студентів ХПІ. У виборі спеціальності велику роль грає випадковість, про що свідчать відповіді значної частини респондентів. Так, даний фактор як значущий відмітили 20,5 % студентів КДУ, 37,3 % студентів ХІРЕ, 23,3 % студентів ХПІ та 19,0 % студентів ХДАФК. Поради рідних та друзів на вибір спеціальності впливають значно менше. Цьому чиннику віддали перевагу 10,7 % студентів з усієї вибірки. Звертає на себе увагу той факт, що значна частина студентів ХПІ (36,6 %) виділили різні додаткові аспекти, які обумовили їх вибір спеціальності, у той час як у студентів КДУ та ХДАФК цей показник значно нижчий і становить відповідно 12,5 і 17,3 %.

Друга група питань, які ставилися студентам у процесі соціологічного дослідження, стосувалась їх розуміння сутності гуманізації вищої освіти та перспектив її подальшого розвитку. Результати дослідження свідчать про наступне (табл. 1, питання 3). Необхідність гуманізації вищої освіти, на думку більшості респондентів, обумовлена потребою суспільства. Цей фактор як найбільш значимий відмітили 43,9 % респондентів (середній показник по усій вибірці). Другою за значимістю є потреба в розвитку вишу (24,6 % по усій вибірці). Разом з тим, необхідно відмітити суттєві відмінності у відповідях студентів технічних вишів (КДУ, ХІРЕ, ХПІ) і студентів ХДАФК. У перших домінуючим фактором гуманізації вищої освіти є потреба суспільства, а у других – потреба в розвитку вузу (38,4 %) та потреба інтеграції вищої освіти в міжнародне академічне співтовариство (25,5 %). Веління часу як фактор гуманізації вищої освіти, на думку опитаних студентів, не являється визначальним, про що свідчить кількість студентів, які обрали саме цей варіант відповіді (10,0 % студентів КДУ, 8,6 % студентів ХІРЕ, 9,4 % студентів ХПІ, 7,5 % студентів ХДАФК).

Відповідаючи на питання щодо сутності процесу гуманізації вищої освіти (табл. 1, питання 4), більшість респондентів відмітили, що цей процес повинний

бути спрямований в першу чергу на гармонізацію у розвитку особистості (46,2 % по усій вибірці). Другий за значимістю фактор, який визначає гуманізацію вищої освіти, на думку студентів, пов'язаний з освоєнням ними методик соціально-психологічного аналізу. Цьому фактору віддали перевагу 31,9 % від загальної кількості студентів, які приймали участь у дослідженні. Суттєво менше студентів під гуманізацією вищої освіти розуміють більш повне вивчення гуманітарних дисциплін (19,8 % по усій вибірці). Цей фактор відмітили як значимий 22,5 % опитаних студентів КДУ, 12,9 % студентів ХІРЕ, 24,5 % студентів ХПІ та 19,2 % студентів ХДАФК.

Зазначені вище результати вказують на існування певного протиріччя між процесом гуманітаризації вищої освіти та її гуманізацією. Процес гуманітаризації вищої освіти передбачає розширення у навчальному процесі циклу гуманітарних дисциплін та збільшення годин їх викладання. Такий підхід, як свідчать результати проведеного дослідження, не отримав достатньої підтримки у студентському середовищі, адже йому віддали перевагу лише 19,7 % респондентів. Слід відмітити, що ця тенденція характерна і для студентів ХПІ, незважаючи на те, що в цьому вузі запроваджено цикл соціально-гуманітарних дисциплін обсягом до 20 % навчального часу, розроблено Концепцію формування національної управлінської гуманітарно-інженерної еліти (Л. Товажнянський, О. Романовський, О. Пonomарьов), створено Національний центр гуманізації інженерної освіти [1]. Зроблений висновок опосередковано підтверджується і результатами спеціального соціологічного дослідження, проведеного в ХДАФК і направлено на з'ясування впливу навчальних дисциплін, які читаються в академії, на готовність студентів до майбутньої професійної діяльності. Із 25 вибраних дисциплін останні місця в своєрідному рейтингу посідають дисципліни саме гуманітарного циклу.

Другою важливою проблемою, яка піднята в даному дослідженні, є з'ясування впливу навчання у вишах різного профілю на ставлення студентів до фізичної культури. Результати дослідження цієї проблеми (табл. 2, питання 1) свідчать про те, що за період навчання інтерес до фізичної культури підвищився у 25 % студентів технічних вишів (ХІРЕ, ХПІ, КДУ), тоді як у ХДАФК у 42,5 % студентів. У 55,0 % студентів технічних вишів ставлення до фізичної культури за період навчання у вузі практично не змінилося. Серед студентів ХДАФК таких значно менше – 38 %. Зниження інтересу до фізичної культури у студентів за період навчання складає у середньому по усій вибірці 18,4 %. Більшість студентів технічних вузів (65 %) вважає, що фізична культура являється невід'ємним чинником загальної культури людини, і лише 22,5 % із них протилежної думки (табл. 2, питання 2). У студентів ХДАФК ці показники становлять відповідно 82,7 і 4,5 %. Як свідчать результати дослідження (табл. 2, питання 3), на підвищення інтересу до фізичної культури практично не впливає якість організації навчального процесу з дисципліни «Фізичне виховання», що відмітили 12,5 % студентів технічних вузів і 15,1 % студентів ХДАФК. У цьому процесі найбільш важливим чинником являється наявність сучасної спортивної бази, на що звернула увагу більшість опитаних студентів, відповідно 45,0 і 46,2 %. Важливим фактором, який підвищив би зацікавленість студентів дисципліною «Фізичне вихо-

Таблиця 1

Оцінка студентами впливу деяких факторів на їх вибір вишу, а також їх розуміння сутності процесу гуманізації вищої освіти

№	ВНЗ	КДУ	НТУ «ХІРЕ»	НТУ «ХПІ»	ХДАФК
	Запитання та варіанти відповідей		Виражені в % узагальнені результати відповідей		
1	Ваш вибір вузу для навчання зумовлений:				
	Престижністю вузу	47,5	48,5	3,6	10,6
	Престижністю професії	17,5	28,3	38,3	31,8
	Порадами друзів	15,0	11,3	7,2	19,3
	Випадковими обставинами	15,0	11,0	31,6	19,0
	Інші варіанти відповіді	5,0	0,9	19,3	19,3
2	Ваш вибір спеціальності зумовлений:				
	Престижністю спеціальності	56,5	48,2	28,5	57,2
	Порадами друзів	10,5	14,5	11,6	6,5
	Випадковими обставинами	20,5	37,3	23,3	19,0
	Інші варіанти відповіді	12,5	0,0	36,6	17,3
3	На ваш погляд, гуманізація вищої освіти це:				
	Веління часу	10,0	8,6	9,4	7,5
	Потреба суспільства	62,5	40,8	44,9	27,6
	Потреба розвитку вузу	12,5	24,5	23,1	38,4
	Потреба інтеграції вищої освіти в міжнародне академічне співтовариство	15,0	24,1	19,8	25,5
	Інші варіанти відповіді		2,0	2,8	1,0
4	Гуманізація вищої освіти повинна передбачати:				
	Гармонізацію у розвитку особистості	45,0	48,1	44,1	47,7
	Більш повне вивчення гуманітарних дисциплін	22,5	12,9	24,5	19,2
	Освоєння студентами методик соціально-психологічного аналізу	32,5	39,0	29,4	27,0
	Інші варіанти відповідей	0	0,0	2,0	6,1

вання», є можливість вільного вибору видів спорту у процесі проведення академічних занять. Цей фактор відмітили 37,5 % студентів технічних вузів і 21,2 % студентів ХДАФК. Як свідчать результати проведеного опитування, реклама фізичної культури суттєво не впливає на мотивацію студентів до відвідування занять з фізичного виховання. Особливо це стосується студентів технічних вузів (5,0 %). У студентів ХДАФК даний показник дещо вище – 17,5 %.

Висновки:

1. Результати проведеного дослідження свідчать про те, що для більшості студентів визначальним фактором їх вибору для навчання вищого навчального закладу є можливість отримати престижну професію.

2. Гуманізація вищої освіти, на думку більшості студентів вишів різного профілю, повинна бути спрямована в першу чергу на гармонізацію в розвитку осо-

бистості студентів.

3. Процес гуманітаризації вищої освіти, який передбачає розширення у навчальному процесі циклу гуманітарних дисциплін та збільшення годин їх викладання, не отримав достатньої підтримки в студентському середовищі. Йому віддали перевагу лише 19,7 % респондентів.

4. Переважна більшість студентів усвідомлюють, що фізична культура особистості являється невід'ємним елементом загальної культури людини. Разом з тим, як свідчать отримані дані, система організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах «технічного» профілю не в повній мірі забезпечує формування потреб студентів у фізкультурній діяльності. Це обумовлене, з одного боку, станом вузівської спортивної бази, а з іншого, невикористанням повною мірою потенціалу педагогічних техноло-

гій, підходів та методик, які застосовуються в системі професійної фізкультурної освіти (наприклад, в ХДАФК) і які спрямовані на розвиток інтересу студентів до фізкультурно-спортивної діяльності.

Перспективи подальших досліджень. У подальших розвідках планується дослідити особливості формування особистісної фізичної культури студентів вищих навчальних закладів різного профілю.

Таблиця 2

Вплив навчання студентів у вишах різного профілю на їх ставлення до фізичної культури

№	Запитання та варіанти відповідей	Виражені у % узагальнені результати відповідей студентів	
		ХІРЕ, ХПІ, КДУ	ХДФК
1	Як змінився Ваш інтерес до фізичної культури за час навчання у виші?		
	А) Підвищився	25,0	42,5
	Б) Остався без змін	55,0	38,0
	В) Знизився	17,5	19,3
	Г) Важко відповісти	2,5	0,2
2	Чи вважаєте Ви, що фізична культура особистості – необхідний елемент загальної культури студента?		
	А) Так	65,0	82,7
	Б) Ні	22,5	4,5
	В) Важко відповісти	12,5	12,8
3	Що могло б підвищити Ваш інтерес до фізкультурно-спортивної діяльності?		
	А) Підвищення якості викладання дисципліни «фізичне виховання»	12,5	15,1
	Б) Можливість вільного вибору виду спорту на заняттях з фізичного виховання	37,5	21,2
	В) Сучасна спортивна база	45,0	46,2
	Г) Реклама фізичної культури	5,0	17,5

Література:

1. Вища освіта України в умовах трансформації суспільства : стан, проблеми, тенденції розвитку, 1991–2006 рр. : [Наук.-допом. бібліогр. покажч.] / АПН України; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського : [Упоряд. Л. О. Пономаренко, І. П. Моїсєєва, Л. І. Ніколюк, О. С. Микитенко ; Наук. ред. П. І. Рогова ; Наук. консультант Б. І. Корольов; Бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко]. – К., 2008. – 487 с.
2. Кремінський В. Г. Майбутнє України неможливе без освіти / В. Г. Кремінський // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : [Зб. наук. пр.] – Х. : НТУ «ХПІ». – 2002. – Вип. 3. – С. 3–8.
3. Про затвердження Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах. Наказ МОН України № 4 від 11.01.2006 р. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10 березня 2006 р. за N 249/12123.
4. Семиноженко В. Образование и национальные интересы: выбор траектории [Электронный ресурс] / В. Семиноженко. – Режим доступа : <http://www.semynozhenko.net>.
5. Realizing the European Higher Education Area / Communique of the Conference of Ministers Responsible for Higher Education in Berlin. – 19 September 2003.